

OSVRTI

SLAVIA 66-67 (1997-1998)

SLAVIA 66 (1997)

СЕРГЕЙ Ю. ТЕМЧИН, *История формирования славянского краткоапракосного евангелия: попытка обобщения* (21–34). Nakon uvodnog osvrta na dosadašnje razlike u pogledima na evoluciju i postanak strukturnih tipova staroslavenskoga evanđelja autor skreće pažnju na neujednačenu strukturu najstarijih kratkoaprakosnih evanđelja što se ispoljava i u distribuciji nekih jezičnih i pravopisnih pojava. Odvojeno se razmatra situacija u trima osnovnim cjelinama na kojima je, u skladu s liturgijskom raščlambom teksta, zasnovana tekstološka struktura kratkoga aprakosa. To su: 1. čitanja Uskrsnoga ciklusa i Uskrsa s jedanaest evanđelja muke; 2. čitanja za nedjelje u ciklusu Pedesetnice, Nove Godine i Korizme; 3. čitanja za subote u istim tim ciklusima. Uz to se u rukopisima nalaze i odabrana čitanja iz mjesece-slova.

Razlike među navedenim skupinama kratkoaprakosnih čitanja izvedene su na temelju sljedećih pojava: u čitanjima prvoga ciklusa postoji vrlo ograničena varijativnost uporabe glagolskih oblika; samo za ova čitanja ka-

rakteristično je prevođenje grčkih participa zamjenicom *iže* s osobnom glagolskom formom, dok se u čitanjima drugih ciklusa u istoj konstrukciji uz zamjenicu rabi particip; u *Ostromirovu evanđelju* u istim tim čitanjima susreće se uporaba hiperkorektnih nesažetih nastavaka imperfekta; u *Asemanijevu evanđelju* u čitanjima prve skupine javlja se uporaba prejotiranoga nazala *ję* iza neparnih tvrdih suglasnika što predstavlja ostatke starog pravopisnog sistema s tri nazala. U čitanjima druge skupine (nedjeljna čitanja) u istom se tekstu rabi nazal *ję* nakon parnih i neparnih mekih suglasnika. Uporaba omege u grecizmima javlja se samo kod drugoga pisca *Ostromirova evanđelja* u čitanjima Pedesetnice, Nove Godine i Korizme. U čitanjima za nedjelje u ćirilčkim kratkim aprakosima iz 11. stoljeća susreće se digrafno pisanje slova *št*. U čitanjima za subote u *Savinoj se knjizi* otkrivaju relikti pravopisa s tri nazala (pisanje otvorenoga nazala *ę* u značenju *ję*). U istim tim čitanjima u *Asemanijevu evanđelju* susreće se arhaičan način skraćenoga pisanja riječi *isusъ* bez krajnjega jera.

Autorovi su zaključci sljedeći: najstariji tekst staroslavenskoga bogoslu-

žnog evanđelja sadržavao je samo čitanja prvoga ciklusa, odnosno za sve dane Uskrsnoga ciklusa i Velike nedjelje s jedanaest evanđelja muke kao i odabrana čitanja iz mjeseceslova. Autor ovaj tip uvjetno zove *uskrsni aprakos* (*pashal'nyj aprakos*). U sljedećoj fazi ovaj je tekst bio dopunjen čitanjima za nedjelje u ciklusu Pedesetnice, Nove Godine i Korizme. Ovaj je strukturni tip imenovan *uskrsno-nedjeljni* (*pashal'no-voskresnyj*) *aprakos*. Tek dodavanjem čitanja za subote nastao je *kratki aprakos* u onom obliku u kojemu ga poznajemo. To znači da kratki aprakos nije prva slavenska knjiga prevedena s grčkoga, već se javlja kao rezultat prethodnoga tekstološkoga razvoja liturgijskoga evanđeoskoga teksta. Dok je postojanje uskrsnoga aprakosa samo teoretska pretpostavka, postojanje složenije tekstološke forme tzv. uskrsno-nedjeljnoga aprakosa autoru je poznato iz rukopisa br. 49, Arhiv BAN, iz 16. stoljeća. Što se tiče tzv. prazničnog aprakosa, za koji neki znanstvenici pretpostavljaju da predstavlja najstariju tekstološku formu staroslavenskoga evanđelja, autor daje za pravo onima koji smatraju da je nastao sekundarno, skraćivanjem već gotovoga kratkog aprakosa.

Struktura prvobitnoga uskrsnoga aprakosa jasno dolazi do izražaja i u punoaprakosnim tekstovima. Npr. u *Mstislavovu evanđelju* u pretpostavljenoj najarhaičnijoj jezgri (čitanja Uskrsnoga ciklusa i Uskrsa s jedanaest evanđelja muke) nisu prisutni preslavski leksemi, koji se u drugim dijelovima rukopisa redovito rabe. Ovi su suodnosi tabelarno prikazani na primje-

ru rasporeda varijanata *aminъ – pravo, językъ – strana, sъlati – pustiti*. Zbog toga je vjerojatnije da je tip punoga aprakosa koji je zastupljen u *Mstislavovu evanđelju*, bio sastavljen na temelju nekadašnjega uskrsnoga, a ne kratkoga aprakosa, kako se obično prihvaća. Tomu u prilog idu i razlike u leksičkom sastavu uskrsnih čitanja u usporedbi s drugim dijelovima. Takvo je stanje zabilježeno i u drugim punim aprakosima istoga tipa, kao što su npr. *Jurjevsko, Radomirovo* ili *Vukanovo evanđelje*.

Za potporu predloženih zaključaka autor se poziva i na indirektno dokaze među koje se ubraja zapis o "krivim knjigama" u *Asemanijevu evanđelju* (u skladu s Luntovom interpretacijom) i kalendarski podatak u *Ohridskom apostolu* gdje se spominju "vъskresъna" koja je preveo Metodij. Ovaj podatak potvrđuje da je Metodij prije svega preveo čitanja i pjesme uskrsnoga kruga. Treba napomenuti da je spomenuta riječ kao odgovarajući liturgijski termin obrađena već u *Rječniku staroslavenskoga jezika I*.

Ako je uskrsni aprakos zaista bio prva slavenska knjiga prevedena sa grčkoga, morao je pružati mogućnost liturgijske uporabe tijekom cijele godine. To je bilo moguće pod određenim uvjetima koje autor navodi. S obzirom na to, prvi slavenski prijevod liturgijskoga evanđelja, odnosno uskrsni aprakos, morao je sadržavati sljedeće dijelove: čitanja za sve dane Uskrsa i za Uskrsni ciklus (50 dana iza Pedesetnice), kao i jedanaest evanđelja muke, zatim čitanja za subote i nedjelje "po glasovima oktoiha" (slažu se s či-

tanjima za prvih osam nedjelja "Novoga ljeta"), pet ili sedam čitanja "dnevnih" evanđelja za obične dane i kratak mjeseceslov. Ovaj se prvobitni sastav u daljnjem razvoju mogao mijenjati u tri različita smjera, tako da su na njegovu temelju nastali: 1. uskršno-nedjeljni aprakos koji je kasnije dodan na kratki aprakos; 2. kratki aprakos koji se mogao razviti i direktno iz uskršnoga bez navedene srednje etape (ovu mogućnost potvrđuje *Ostromirovo evanđelje*); 3. puni aprakos. Pri tome je potrebno uzeti u obzir i činjenicu da su kako kratki tako i puni aprakos mogli nastajati na slavensko-me tlu više puta na temelju tekstova različita sastava.

VOJTĚCH TKADLČÍK, *Rovanija* nebo *rovanije* (325–329) predlaže novo tumačenje potvrda *rovanije* iz *Kijeveskih listića* i *rovanije* iz službe sv. Vavilava koje su dosada objašnjavane na više načina. Autor smatra da ove riječi nemaju isto značenje i traži za njih adekvatno objašnjenje. Primjer iz službe sv. Vavilava tumači kao koruptelu umjesto *radovanije*. Potvrda *rovanije* (munera) iz *Kijeveskih listića* dobiva kompliciranije objašnjenje. I u starijoj literaturi ona se objašnjava na različite načine (njihov pregled daje J. Schaecken, *Die Kiever Blätter*, 1987): uglavnom se tretira kao vjerojatna posuđenica iz gotškoga ili starogornonjemačkoga jezika (Nahtigal i dr.), ili kao izvedenica od slavenskoga korijena **rāti* (Hamm), dok se prema Jagiću radi o korupteli umjesto *darovanije*. Tkadlčik objašnjava moguću mehanizam nastanka pogreške koja se nado-

vezuje na pogrešno pisanje predložka (*dovanije* umjesto *darovanyje*) i rezultat je piščeve korekcije ovoga oblika na *rovanyje* na temelju identifikacije riječi s korijenom *rov-/rāv-*. Potvrđeni oblik objašnjava se kako acc. pl. f. ptc. perf. pass. od glagola *rovati* sa značenjem "pokopati, sahraniti". Takva je identifikacija bila moguća samo u zapadnoslavenskoj sredini gdje je "popravljen" riječ poprimila novo značenje, dakle radi se o semantičkom bohemizmu / moravizmu. Redakcija dodaje da se ne slaže s autorovom interpretacijom, izražavajući istovremeno nadu da će članak potaknuti novu diskusiju o ovim rijetkim i zanimljivim riječima.

U okviru 66. godišta objavljena su pod naslovom *Z materiálů "Etymologického slovníku slovanských jazyků"* tri nova nastavka s odabranim natuknicama iz *Etimološkog rječnika slavenskih jezika*. (Prethodne dijelove notirali smo u našim ranijim osvrtima, usp. *Slavia* 59, 60, 63.) U 1. svesku (71–79) obrađuju se natuknice *metyj/netyja*, *négla*, *nekleč*, *neret(o)*, *ner-ti/noriti*, *niněra* koje su izradili EVA HAVLOVÁ, ILONA JANYŠKOVÁ, FRANTIŠEK KOPEČNÝ, HERMÍNA PLEVAČOVÁ, VÁCLAV POLÁK, PAVLA VALČÁKOVÁ. U 2. svesku (179–182) autori VĚRA ČAPKOVÁ, ILONA JANYŠKOVÁ, HELENA KARLÍKOVÁ, HERMÍNA PLEVAČOVÁ, BORIS SKALKA, PAVLA VALČÁKOVÁ objašnjavaju natuknice *nana*, *nestera*, *ninoga*, *nyřb*. U 4. svesku EVA HAVLOVÁ donosi etimologije natuknica *obadřlovadř*, *oblava*, *ocúdití* (447–454).

Godine 1997. završeno je izdavanje *Rječnika staroslavenskoga jezika*. Tim povodom održana je svečana promocija na koju se nadovezalo radno zasjedanje Komisije za crkvenoslavenske rječnike pri Međunarodnom komitetu slavista. Ovaj događaj obilježen je u 3. svesku *Slavije* 66 objavljivanjem govora glavnoga urednika *Rječnika ZOE HAUPTOVE, Dokončené "Slovníku jazyka staroslověnského". Projev na prezentaci dila 29. 9. 1997.* (378-379), dok kratku vijest o samoj proslavi donosi VÁCLAV ČERMÁK, *Slavnostní prezentace "Slovníku jazyka staroslověnského"* (377).

Uputno je napomenuti da je originalna leksikografska koncepcija *Rječnika staroslavenskog jezika* obilježila razvoj staroslavenske leksikografije i da se na njezine osvjedočene metodološke postupke nadovezuje i *Rječnik crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije* koji izlazi od 1991. godine u Staroslavenskom institutu u Zagrebu. Prvih 5 svezaka prikazuje EMILIE BLÁHOVÁ u 2. svesku 66. godišta (221-223).

SLAVIA 67 (1998)

Prvi i drugi svezak 67. godišta oblikovan je kao zbornik posvećen XII. međunarodnomu slavističkomu kongresu u Krakovu pod naslovom: *ČESKÁ SLAVISTIKA 1998. ČESKÉ PREDNÁŠKY PRO XII. MEZINÁRODNÍ SJEZD SLAVISTŮ*. Krakov 27. 8. – 2. 9. 1988. U trećem i četvrtom svesku nema paleoslavističkih priloga.

Kako se može vidjeti iz sažetaka objavljenih u 4. svesku prethodnoga

godišta *Slavije* (519-542) u zbornik je ušao samo jedan dio kongresnih referata. Ipak, referati čeških slavista koji se bave paleoslavističkom problematikom, prezentirani su kompletno.

PETRA FETKOVÁ-STANKOVSKA: *Otázka rekonstrukce charvátsko-hlaholského homiliáře* (1-4). Homiliar kao samostalna liturgijska knjiga u hrvatskoglagoljskoj pismenosti nije sačuvan, jer su se propovijedi tijekom liturgijske godine uključivale u brevijare. Autorica iznosi rezultate svoga istraživanja propovijedi u hrvatskim brevijarima na temelju rekonstrukcije pojedinih čitanja po liturgijske kalendaru i na temelju tekstološke obrade tekstova. Skreće pažnju na povezanost promjena u tekstološkom sastavu s promjenama u jezičnom oblikovanju teksta. Istraživanje je utemeljeno na rukopisnim i tiskanim brevijarima iz 13.-15. stoljeća. To je ukupno 30 izvora, među kojima 12 plenarnih brevijara s duljim i kraćim čitanjima. Želeći stvoriti sigurne temelje za svestrano istraživanje homiletičkih tekstova, autorica priprema njihovo izdavanje i u svome prilogu iznosi metodološke i teoretske principe svoga rada. Kao osnovni tekst uzima se *II. Novljanski brevijar* iako sadrži tragove revizije a nije ni najstariji u skupini brevijara s opširnim čitanjima. Njegove se prednosti sastoje u bogatoj zastupljenosti i kompletnosti tekstova, tekstološkoj homogenosti i korektnosti zapisa. U istu grupu tekstova s *II. Novljanskim brevijarom* spadaju još brevijari *Vatikanski Illirico 5, 6, Moskovski, I. Novljanski, Dabarski i Ljub-*

ljanski 1, 2 na kojima će se bazirati kritički aparat koji će obuhvatiti leksičke, tekstološke i odabrane morfološke varijante. Po potrebi će se uzimati u obzir i odabrane varijante iz drugih proučenih tekstova, a osobito iz *Brevijara Vida Omišljanina, I. Vrbničkog i Dragučkog*.

ZOE HAUPTOVÁ, *K problému rekonstrukce staroslověnských textů* (5–10). Problem rekonstrukcije nameće se u raznim oblicima već pri izdavanju staroslavenskih spomenika, jer svako izdanje predstavlja jedan vid rekonstrukcije koja se može odnositi ili na rukopis ili na tekst. Pod pojmom rekonstrukcija ovdje se podrazumijeva uspostavljanje idealnog teksta koji se u najvećoj mogućoj mjeri približava njegovu arhetipu. Postojeći pokušaji rekonstrukcije idealnih ćirilometodskih staroslavenskih tekstova polaze od raznih teoretskih i metodoloških principa i uglavnom su problematični. Rekonstrukcije Vajsa (evanđelje) i Weingarta (*I. legenda o sv. Vaclavu i Frizinški spomenici*), utemeljene na principima predloženima na I. slavističkom kongresu u Pragu 1929. godine (Meillet i Vaillant), uglavnom, nisu postigle svoj cilj i naišle su na nepovoljnu kritiku. Od novijih pothvata ovoga tipa pažnju privlači prije svega rekonstrukcija *Šestodneva Ivana Egzarha* (R. Aitzemüller), koju autorica smatra vjerodostojnom i opravdanom. Drugi tip rekonstrukcije povezan je s radovima u okviru projekta *Istraživanje slavenske rukopisne tradicije Novoga Zavjeta od 9. do 15. stoljeća* čija je realizacija još u fazi diskusija. U Amsterdamu izra-

đen je rekonstruirani tekst evanđeoskih i *apostolskih perikopa iz novoga dijela Sinajskoga Euhologija* (H.P.S. Bakker). Bakkerov se pokušaj u nešto modificiranu obliku zapravo nadovezuje na principe prihvaćene u 1929. godini. Njegov je cilj pružiti znanstvenoj javnosti kritičko izdanje najstarijih novozavjetnih perikopa. Međutim, rezultati su diskutabilni, jer je dobiven fiktivan tekst koji ne odgovara ni ćirilometodskom tekstu, ni konkretnomu spomeniku. Perspektivniji su principi po kojima radi petrogradska grupa (A. A. Aleksejev) na rekonstrukciji *evanđelja po Ivanu*, jer ciljem nije stvaranje hipotetičkog teksta, već istraživanje povijesti konkretnoga teksta čiji je razvoj dokumentiran na temelju impozantnog broja rukopisa u kritičkom aparatu. Nisu sasvim jasni principi i metode rekonstrukcije teksta tzv. *Metodijeve Biblije* u radovima O. Kronsteina i njegovih suradnika. Ova se rekonstrukcija bazira na apriornim fiktivnim pretpostavkama, počevši od određivanja mjesta nastanka tzv. metodijeuskog prijevoda. To obezvrijeđuje objavljene rezultate (u čas. *Die Slawischen Sprachen*) koji ne pružaju pouzdanu predodžbu o originalnome tekstu. Logičan je zaključak da se rekonstrukcija treba primjenjivati samo u opravdanim slučajevima, napose kod vrlo oštećenih tekstova. Izdavač treba ponuditi korisniku pouzdan materijal i pružiti prostor za znanstvena istraživanja, a ne nametati svoja apriorna uvjerenja.

MILENA PŘIKRYLOVÁ, *Sémantika konstrukcí se slovesem mít* v

staroslověnských biblických textech a vývoj těchto konstrukcí do češtiny a bulharštiny (67–72). Na temelju materijala iz kartoteke rječnika Slovník jazyka staroslověnského autorica analizira konstrukcije s glagolom *iměti* potvrđene u staroslavenskom evanđelju po Luki. Komparativni materijal crpljen je iz češkoga ekumenskog biblijskog prijevoda (1985) i bugarskoga prijevoda *Biblije* iz 1923. godine. Primarni cilj nije pružiti detaljnu semantičku analizu staroslavenskoga materijala (za to je odabrani uzorak nedovoljan), već je akcent stavljen na usporedno praćenje razvoja ovih kon-

strukcija u suvremenome bugarskom i češkom jeziku. Izvršena je formalna klasifikacija materijala u pet grupa prema suodnosu izražajnih sredstava i njihova značenja u navedenim trima jezicima i izvode se sljedeći zaključci: u bugarskome se jeziku razvija novo egzistencijalno značenje i gramatikalizirana uporaba glagola *ima* u zanijevanom futuru, dok se u češkome kao novo razvija modalno značenje. Kontinuitet sa staroslavenskim stanjem bolje je očuvan u bugarskome nego u češkome jeziku.

ZDENKA RIBAROVA